

Groninger kijk op licht en donker

Een uitgave van Milieufederatie Groningen

Groninger kijk op licht en donker

Groningen mag trots zijn op haar donkere nachten. Na Friesland kunnen wij het beste genieten van de nachtelijke duisternis. Toch moeten we alert blijven. In Nederland wordt het 's nachts minder donker, zo blijkt uit een vergelijking van satellietbeelden uit 1992 en 2000. En dat geldt ook voor Groningen. Duisternis is een nog onontgonnen terrein. Er is nog relatief weinig over bekend, en het beleid staat nog in de kinderschoenen. Hoe kijkt de gemiddelde Groninger hier tegenaan? En hoe stellen Groninger gemeenten zich op? Deze en andere vragen legde de Milieufederatie Groningen voor aan inwoners en gemeenteambtenaren.

Groninger nachten steeds lichter

Zo bont als onze zuiderburen maken we het gelukkig niet. Belgen vertellen veelal vol trots dat astronauten vanuit de ruimte slechts twee punten op aarde herkennen: de Chinese Muur én het helverlichte autowegennet van België. De Milieufederatie Groningen laat deze eer graag aan zich voorbijgaan. Delen van Groningen blijven 's nachts nog donker, en daar is menig Groninger blij om. Toch wordt het ook in onze provincie steeds minder donker door lichtvervuiling van steden, wegen en kassen. Grootste verlichter 's nachts is – niet verwonderlijk – de gemeente Groningen. Op de tweede plaats staat Haren, gevolgd door Hoogezand-Sappemeer. Minst verlicht zijn Reiderland, Zuidhorn en Loppersum. Dat de lichtvervuiling toeneemt, geldt overigens niet voor alle gemeenten. Ten Boer, Grootegast en Reiderland werden sinds 1992 zelfs donkerder, al is de daling minimaal. Grootste stijger is de gemeente Appingedam, waar de verlichting 's nachts met 34 procent toenam. Kort daarop volgt de gemeente Pekela met een toename van dertig procent.

Meer inzicht in licht en duisternis

Buiten deze cijfers is over de Groninger lichtvervuiling nog maar weinig bekend. Ook de Milieufederatie Groningen – die het onderwerp halverwege 2004 samen met de Stichting Natuur en Milieu en de milieufederaties in de andere provincies oppakte – tastte nog grotendeels in het duister. Is lichtvervuiling eigenlijk wel een probleem, vroeg zij zich af. Om meer inzicht te krijgen in de Groninger beleving van licht en duisternis voerde de Milieufederatie Groningen daarom in het najaar van 2004 een onderzoek uit. Het onderzoek bestond uit een enquête onder drie groepen: bevolking, gemeentelijke milieuablembtenaren en ambtenaren ruimtelijke ordening. Daarnaast had de Milieufederatie contact met Rijkswaterstaat en de provincie Groningen. 233 Groningers vulden de vragenlijst in. De respons onder ambtenaren was teleurstellend: van de 25 gemeenten heeft de helft gereageerd.

De bevolking van Groningen laat geen ruimte voor twijfel. Ze spreekt zich helder uit over duisternis:

- 88 procent stelt gebieden op prijs waar het 's nachts echt donker is
- 81 procent ergert zich wel eens aan verlichting
- 60 procent zoekt deze donkere gebieden op

Groningers vinden duisternis daarmee belangrijker dan de rest van het land. Uit een recent onderzoek 'donkere nachten' dat Alterra in opdracht van de 12 provinciale Milieufederaties en Stichting Natuur en Milieu uitvoerde blijkt namelijk dat 52 procent van de Nederlanders het belangrijk vindt dat het 's nachts donker is. Tweederde is voorstander van de aanwijzing van donkergebieden

Zelfs licht op het platteland

'De straatverlichting blijft de hele nacht aan, waardoor het nooit meer echt donker is', schrijft één van de geënquêteerden op de vragenlijst. Hij heeft de gemeente gevraagd waarom de straatlantaarn niet uitgaat. 'Er rijdt immers nooit iemand, en het is een doodlopende weg.' Deze persoon staat bepaald niet alleen. Bij tachtig procent van de Groningers wordt het 's nachts niet donker, zo blijkt uit de resultaten. Voor mensen die in de stad wonen, ligt dat voor de hand. Maar zelfs op het platteland gaat volgens de helft 's nachts het licht niet uit.

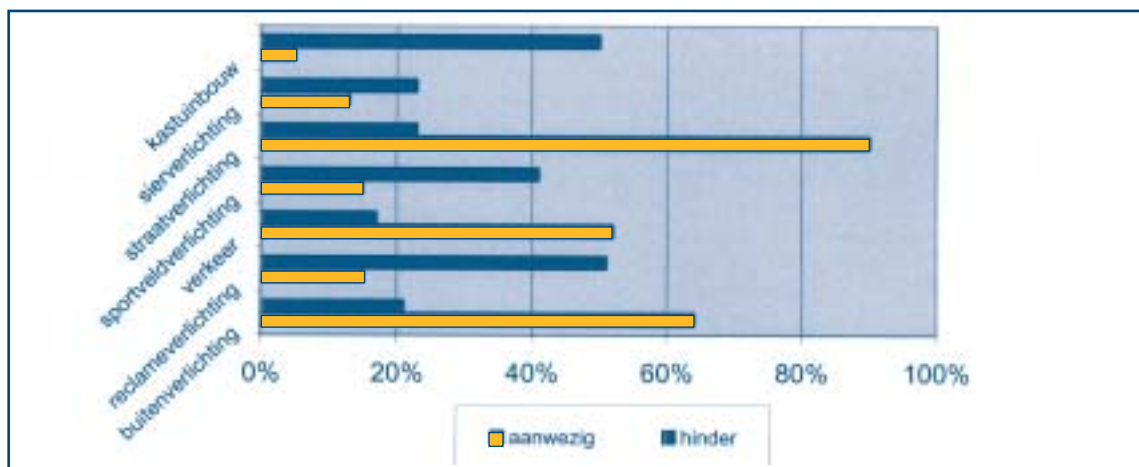
Dat een overweldigende meerderheid zich uitspreekt tegen lichthinder spreekt boekdelen. Opvallend is echter dat die ergernis niet leidt tot klachten bij het bevoegd gezag. De helft van de gemeenten heeft nog nooit een klacht ontvangen, bij de andere helft druppelen er jaarlijks één of twee binnen. Dit maakt dat veel gemeenten zich nauwelijks bewust zijn van de problematiek.

Verlichting heeft ook een functie

Zijn donkere nachten dan altijd te prefereren? Nee, zo blijkt uit de enquête. Duisternis roept namelijk tegengestelde gevoelens op: donker is mooi – vooral door de prachtige sterrenhemels – maar ook beangstigend. Eén geënquêteerde weet het treffend te verwoorden: 'Natuurlijk voel ik me wel eens onveilig. Toch zou ik graag willen dat het op meer plaatsen donker werd, zodat ik meer van de maan en de sterren kan genieten.'

Verlichting dient veelal een doel. Een goede verlichting zorgt voor een sociaal veilige, verkeersveilige en leefbare omgeving. Groningers willen zich in de openbare ruimte, ook na het invallen van de duisternis, behaaglijk en veilig voelen. Voldoende verlichting draagt daaraan bij, vooral voor vrouwen: 42 procent van de Groninger vrouwen voelt zich onveilig in het donker, tegenover 21 procent van de mannen. Meer dan zestig procent van de vrouwen mijdt daarom donkere fietspaden, tegen twintig procent van de mannen. Ook blijkt er een verschil tussen stad en platteland. 'Ommelanders' zijn minder bang in het donker dan 'Stadgers'.

Verlichting kan ook gewoon mooi zijn. Zo stelt één van de geënquêteerden dat ze de verlichting van de Martinitorren prachtig vindt. Datzelfde stuit een ander weer tegen de borst. Hij ergert zich juist aan schijnwerpers op gebouwen als kerken.

De aanwezigheid en hinder die Groningers ervaren van de verschillende lichtbronnen

De ene lichtbron is de andere niet

Mensen vinden verlichting minder ergelijk als ze de voordelen inzien. Zo wordt negentig procent van de Groningers elke nacht geconfronteerd met straatverlichting, maar ondervindt slechts een kwart er hinder van. Hetzelfde geldt voor buitenverlichting. De helft van de Groningers verlicht zelf zijn huis, en stoort zich dan ook minder aan de lampen van de burens. Dat in tegenstelling tot reclameverlichting en kassen. Beide zijn veel minder aanwezig dan straat- en buitenverlichting, toch ergert de helft van de Groningers zich er groen en geel aan. Vooral de kassen bij Sappemeer moeten het ontgelden. Een sterrenliefhebber die op enige afstand woont, schrijft: 'Ik ervaar een hinderlijke straling door de kassen. Daardoor zie ik nauwelijks sterren door mijn telescoop.'

Lichtgevende kassen stuiten op weerstand

Kassen van de glastuinbouw veroorzaken een hardnekkige lichthinder. In drie Groninger gemeenten staan kassen, namelijk Hoogezand-Sappemeer, Menterwolde en Eemshaven. Er zijn regels die bepalen wat de glastuinbouw aan lichtemissie mag veroorzaken. Regels over bijvoorbeeld het gebruik van schermen zijn neergelegd in onder meer het Besluit Glastuinbouw. De drie Groninger gemeenten kennen deze regels. Eén gemeente controleert ze actief, bij één 'behoort het niet tot de prioriteiten', en de derde gemeente gaat pas kijken als er klachten komen.

Een Groninger in het westen van de provincie komt met een doeltreffende oplossing: een gordijn. Hij zegt: 'Ik heb geen last van licht, maar dat komt door het dikke gordijn in mijn slaapkamer dat al het licht buitensluit.'

Gemeenten aan de lichtknop

Lichthinder en gebrek aan donkerte worden in Groningen duidelijk als een probleem ervaren. Toch bestaan er geen nationale of Europese normen die aangeven hoeveel licht 's avonds en 's nachts acceptabel is. Alleen voor kassen staan wettelijke voorschriften in de AMvB Glastuinbouw, die valt binnen de Wet Milieubeheer. Ook is er geen aparte wettelijke regeling voor lichthinder. Dat neemt niet weg dat gemeenten verschillende mogelijkheden hebben om lichthinder te voorkomen, en bij lichthinder op te treden. Het zijn namelijk vooral de lokale overheden die bepalen hoe licht, of hoe donker het 's nachts wordt. Gemeenten beschikken over het volgende arsenaal aan middelen:

(De balken geven naar aanleiding van de enquête een grove schatting van welk percentage van de Groninger gemeenten de mogelijkheid benut. Blauw is wel, geel is niet.)

Voorschriften opnemen in milieuvergunningen

Nadere eisen stellen in Algemene Maatregel van Bestuur (AMvB)

Voor wegverlichting: hanteren van de Richtlijn van de Nederlandse Stichting voor Verlichtingskunde (NSVV)

Hanteren van de Richtlijnen voor openbare verlichting van natuurgebieden

Opstellen van een Beleidsplan Openbare Verlichting

Bepalingen opnemen in de Algemene Plaatselijke Verordening

Meenemen bij milieueffectrapportage (MER)

Adequate handhaving van regelingen

Ondanks de vele mogelijkheden benutten Groninger gemeenten maar weinig concrete instrumenten, zo blijkt uit het overzicht.

Geen gebrek aan kennis

Aan gebrek aan kennis ligt het niet. De helft van de gemeenten zijn goed op de hoogte van de mogelijkheden om in een milieuvergunning voorschriften op te nemen. Ook de mogelijkheden voor extra voorschriften in een zogenaamde Algemene Maatregel van Bestuur (AMvB) zijn bekend. Deze AMvB's gelden voor bepaalde categorieën bedrijven - zoals horecabedrijven, detailhandel en bakkerijen - die geen milieuvergunning hoeven aan te vragen. Ze kunnen volstaan met een melding, en krijgen vervolgens landelijk geldende regels opgelegd. Een gemeente kan nadere eisen opstellen, bijvoorbeeld om lichthinder voor omwonenden tegen te gaan. Groninger AMvB's hebben echter geen oog voor lichthinder. Slechts een enkele gemeente heeft nadere eisen opgenomen.

Milieuvergunningen duister over donker landschap

Bescherming van het donkere landschap speelt in Groningen binnen de milieuvergunningen nauwelijks een rol van betekenis. Omwonenden worden binnen milieuvergunningen in grofweg de helft van de gemeenten die reageerden wél gespaard. In deze milieuvergunningen staan voorschriften om lichthinder voor omwonenden tegen te gaan. Ook energiebesparing is voor verlichting een factor waar rekening mee wordt gehouden. Slechts één gemeente voert de aantasting van het landschap op als motief. Weigeren van milieuvergunningen op grond van lichthinder is tot dusver niet voorgekomen.

Een gemeente kan ook in de Algemene Plaatselijke Verordening bepalingen opnemen over lichthinder, bijvoorbeeld als het ontsierende, hinderlijke of gevaarlijke reclames betreft. Slechts een handvol Groninger gemeenten maakt van deze mogelijkheid gebruik. Datzelfde geldt voor de milieueffectrapportage (MER), waarin lichthinder als aspect meegenomen kan worden. In drie gemeenten was lichthinder – ook bij de inspraakreacties - een thema: voor een glastuinbouwlocatie, een NAM-locatie en een plan voor woningbouw buitendijks.

Bestemmingsplannen blanco over lichthinder

Gemeenten kunnen daarnaast in bestemmingsplannen vastleggen 'hoe licht' het ergens 's avonds of 's nachts mag zijn. Bestemmingen die lichthinder veroorzaken, kunnen op basis daarvan worden geweerd, of er slechts onder voorwaarden komen. Groninger gemeenten houden in hun bestemmingsplannen echter weinig tot geen rekening met verduistering. Hetzelfde geldt voor de beeldkwaliteitsplannen. Gemeenten zijn verplicht een beeldkwaliteitsplan op te stellen bij nieuwe uitbreidingen van woningbouw, bedrijventerreinen of recreatiegebieden. In het plan moeten ze een goede landschappelijke inpassing garanderen. Lichthinder speelt echter in deze plannen nauwelijks een rol.

Handhaving lichtregels niet op orde

Daar waar wel regels zijn opgenomen voor lichthinder staat of valt de naleving bij een adequate handhaving. Uit het onderzoek blijkt dat de handhaving niet op orde is. Slechts de helft van de Groninger gemeenten controleert daadwerkelijk of de lichtregels worden nageleefd. Bij de handhaving constateren de gemeenten diverse knelpunten. Zo stelt een ambtenaar: 'Wij controleren overdag. Dan is het moeilijk om lichthinder op te speuren'. 'Lastig te controleren', zegt ook een collega, die vindt dat lichthinder een erg subjectief begrip is. 'Wellicht is het beter om - net als bij geluid - meer objectieve normen in AMvB's en milieuvergunningen op te nemen', stelt hij voor. Weinig gemeenten maken echter van deze mogelijkheden gebruik, zo bleek al eerder.

Handvatten voor wegverlichting

Gemeenten zijn als wegbeheerder verantwoordelijk voor de openbare verlichting langs haar wegen. De uitvoering wordt door de Groninger gemeenten veelal uitbesteedt aan Essent. Wettelijk staat niet vast aan welke kwaliteit die verlichting moet voldoen. Als norm hanteren nagenoeg alle Groninger gemeenten daarom de richtlijn van de Nederlandse Stichting voor Verlichtingskunde (NSVV). De NSVV heeft samen met het Nederlands Normalisatie Instituut (NNI) de richtlijn NPR 13201-1 opgesteld, die in Nederland door de meeste gemeenten wordt gehanteerd. Voor deze NPR heeft de NSVV naar eigen zeggen kritisch gekeken naar waar, wanneer, hoe en hoeveel licht moet worden geïnstalleerd.

Voor wegverlichting door of langs een natuurgebied bestaat een aparte richtlijn: de Richtlijn openbare verlichting natuurgebieden. Deze richtlijn wordt door een aantal Groninger gemeenten gebruikt. De richtlijn heeft als uitgangspunt dat een weg die door of langs een natuurgebied loopt in beginsel niet verlicht mag worden. Mocht dat omwille van de verkeersveiligheid toch noodzakelijk zijn, dan moet de verstoring van de natuur tot een minimum worden beperkt. De richtlijn schrijft talloze voorschriften voor, waaronder de te gebruiken lamp- en armatuursoort, de hoogte van het lichtpunt en de tijdstippen waarop de verlichting kan worden uitgeschakeld of gedimd.

Bij steeds meer Groninger gemeenten speelt ook het Politiekeurmerk Veilig Wonen® een rol bij de wegverlichting. Dit keurmerk is in 1994 gestart, en wil het gevoel van onveiligheid verminderen. Verscheidene gemeenten – waaronder Pekela, Groningen, Hoogezand-Sappemeer, Appingedam, Delfzijl en Scheemda – zijn actief met het keurmerk. Het keurmerk eist een pakket aan maatregelen, waaronder het bijplaatsen van lichtmasten. Het keurmerk is geen overheidmaatregel: de aanvraag is vrijwillig.

Lichthinderbeleid nog in de kinderschoenen

Gemeenten lijken zich nauwelijks bewust van de problematiek rond lichthinder. Dat er weinig klachten binnenkomen werkt daar niet aan mee. Geen enkele Groninger gemeente beschikt over een 'lichthinderplan', bijvoorbeeld als onderdeel van het milieubeleidsplan. En ook in de milieubeleidsplannen is lichthinder een ondergeschoven kindje. Grofweg eenderde van de Groninger gemeenten beschikt wél over een Beleidsplan Openbare Verlichting. Vaak zijn de plannen echter verouderd, en focust de inhoud zich op de eigen verlichting van de gemeente in relatie tot het thema veiligheid. Zoeken op de trefwoorden lichthinder, landschap en omwonenden levert nagenoeg geen treffers op.

Toch komt er meer en meer aandacht voor het onderwerp. De campagne 'Laat het donker donker' en talloze rapporten hebben daaraan bijgedragen. Gemeenten beginnen zich steeds meer te realiseren dat veel Nederlanders waarde hechten aan behoud van de donkere nachten. Ook Groninger gemeenten komen in beweging. Twee gemeenten geven aan dat ze bij de actualisatie van het openbare verlichtingsplan meer rekening gaan houden met lichthinder. Een andere gemeente zet het onderwerp op de agenda voor het nieuwe milieubeleidsplan.

Verlichting van rijks- en provinciale wegen

Bij Rijkswaterstaat staat de aandacht voor wegverlichting op een hoger plan, voornamelijk ingegeven door energiebesparing. Rijkswaterstaat legt de energielat hoog: in 2010 wil de dienst een energiereductie bereiken van twintig procent. Grootverbruiker is de openbare verlichting, goed voor veertig procent van het totale elektrische energieverbruik. Eén van de mogelijkheden waar Rijkswaterstaat zich op richt is het dimmen van verlichting. Daarmee slaat Rijkswaterstaat twee vliegen in één klap: energiebesparing én het tegengaan van lichtvervuiling. In Groningen wordt dimmen bij nieuwbouw en renovatie reeds toegepast. Zo heeft de verlichting op de ringweg van Groningen nu twee standen. Ook de kersverse aansluiting van de A7 op de ringweg werkt op het ogenblik met een dimbare installatie.

Rijkswaterstaat verlicht de vier rijkswegen in de provincie Groningen, namelijk de A7, A28, N46 en N33. Zodra het donker wordt, gaan de lichten aan. Op de A28, N33 en N46 blijven ze de hele nacht branden, op de A7 gaat de helft van de lichten uit na 23.00 uur. Rijkswaterstaat gebruikt twee soorten lampen, namelijk SOX en SON, destijds bij de aanschaf de meest energiezuinige lampen. Inmiddels zijn er betere alternatieven op de markt, die Rijkswaterstaat kan toepassen bij vervanging. Een andere mogelijkheid is de actieve markering, zoals die onlangs in Noord-Holland is getest.

De meeste verlichting op provinciale wegen is in beheer van gemeenten. De provincie verlicht alleen de kruispunten. De provincie staat echter wel aan de vooravond van een enorme vervangingsoperatie, omdat een groot aantal lichtmasten verouderd is. Voor 2005 staan bijvoorbeeld tachtig nieuwe masten op het programma.

Ambities heeft de provincie zeker. Het Provinciaal OmgevingsPlan (POP) spreekt bijvoorbeeld klare taal over duisternis. 'Duisternis in de nacht bevordert het natuurlijk karakter van onze omgeving', zo staat te lezen op bladzijde 49, gevolgd door: 'Wij zullen nagaan welke regelgeving mogelijkheden biedt om deze kwaliteit te behouden.' Nu, vijf jaar na het verschijnen van het POP, blijkt dit streven vooralsnog niet uitgevoerd. Over een beleidsplan verlichting beschikt de provincie nog niet. Dit jaar wordt daarvoor een aanzet gemaakt.

Wat te doen tegen lichthinder?

Gemeenten:

- Ontwikkelen van vergunningen en gebruik maken van de wet- en regelgeving;
- Voorlichting en stimuleren van particulieren en ondernemers;
- Ook 's avonds controleren, bijvoorbeeld op tijden dat de lichten van de kassen uit moeten zijn;
- Kiezen voor een geïntegreerde aanpak van het lichtbeleid, bijvoorbeeld door het opstellen van een lichthinderplan.

Particulieren en bedrijven:

- Aanpakken buiten- en tuinverlichting door de lamp zo af te stellen dat je er niet inkijkt, of door te kiezen voor bewegingsmelders;
- Overbodige lichtreclames na middernacht uitzetten;
- Op sportvelden gebruik maken van de zogenaamde asymmetrische armaturen, waardoor het licht minder uitstraalt naar boven en naar de omgeving;
- Gebruiken van energiezuinige LED's en kiezen voor dimbare verlichting.

Surf voor meer informatie en ideeën naar www.laathetdonkerdonker.nl en www.platformlichthinder.nl.

Voorbeelden uit de praktijk

In Eemsmond méér verlichting binnen bebouwde kom, minder daarbuiten

Steeds meer Groninger gemeenten werken met een beleidsplan Openbare Verlichting. Onder andere Veendam, Zuidhorn, Scheemda, Vlagtwedde, Haren, Bellingwedde en Stadskanaal hebben er één, of zijn ze ermee bezig. Ook Eemsmond past sinds de zomer van 2004 in dit rijtje. 'In de bebouwde kom gaan we méér en feller verlichten, in het buitengebied zijn we juist meer terughoudend', vat Lolke van Mulligen, hoofd afdeling beheer van de gemeente Eemsmond, het kersverse plan samen.

Energiebesparing, lichthinder en kosten. Om deze drie redenen is Eemsmond voortaan terughoudend met verlichting in het buitengebied. 'Alleen als het echt nodig is, plaatsen we een oriënterend lampje op een kruispunt', vertelt Van Mulligen. De keuze is volgens hem absoluut een omslag. 'Drie jaar geleden hebben we bijvoorbeeld langs de weg tussen Doodstil en Uithuizen lichtmasten geplaatst. Dat zou nu niet meer kunnen. De huidige masten halen we niet weg. Maar bij lichtmasten in het buitengebied die toe zijn aan vervanging, zullen we dat zeker overwegen.' Over dit punt is de gemeente op het ogenblik in overleg met de provincie Groningen. Van Mulligen: 'De provincie heeft in de jaren zestig lichtmasten geplaatst langs provinciale wegen, waarvoor wij als gemeente de exploitatiekosten moeten dragen. Omdat deze masten binnenkort aan vervanging toe zijn, willen we ze in de lijn van ons beleidsplan het liefst verwijderen.'

Bebouwde kom

Het openbare verlichtingsnet van Eemsmond telt in totaal bijna vierduizend lampen. In tegenstelling tot het buitengebied, gaan de lampen in de bebouwde kom juist meer en harder branden. 'De helft was 's nachts uit. Meestal branden ze om en om. Dat gaat veranderen, omdat we aan de richtlijn van de Nederlandse Stichting voor Verlichtingskunde (NSVV) willen voldoen. Maar ook al gaat het verlichtingsniveau omhoog, en branden 's nachts dubbel zoveel lampen, toch gaat onze energierekening naar beneden.' Wat in Eemsmond beslist niet meer kan, is reclameverlichting aansluiten op de openbare verlichting. Volgens Mulligen met name om de verkeersveiligheid. 'Dergelijke lichtbakken leiden de weggebruiker af.'

Alternatieve wegverlichting blijkt succesvol

In het land vinden diverse experimenten plaats met alternatieve vormen van wegverlichting. Voor een pilot ging de provincie Noord-Holland in 1999 om de tafel zitten met diverse lichtfabrikanten en verkeersdeskundigen. Verscheidene installaties zijn sindsdien getest langs enkele provinciale wegen. Vooral de LED-systemen (Light Emitting Diode) bleken een volwaardig alternatief. Een verhoogde verkeersveiligheid ging hand in hand met minder lichtvervuiling, minder energieverbruik en minder kosten. Een groot aantal wegen in Noord-Holland is inmiddels uitgerust met dit alternatieve markeringssysteem.

Ook in Noord-Brabant vond een proef plaats met alternatieve wegverlichting. Enkele bochten ter hoogte van de plaatsen Oeffelt, Waardhuizen en Schaik stonden bekend als zeer onveilig. De nieuwe verlichting – die bestaat uit lichtgevende elementen in het wegdek – blijkt goed te functioneren. Het alternatief levert talloze voordelen op: geen lichtmasten, kleinere armaturen, geen zware bekabeling; minder lichtvervuiling en minder energieverbruik.

Rijkswaterstaat werkt aan energiezuinige verlichting

Energiebesparing in de grond-, weg- en waterbouw (GWW) is een traject van lange adem. Spilfiguur voor energiezaken binnen de sector is Onno Jobse, energicoördinator van Rijkswaterstaat bij de Bouwdienst. Hij runt het Projectbureau Energiebesparing GWW, in 2000 opgezet door Rijkswaterstaat in samenwerking met Senternovem om energibesparing van de grond te krijgen. Belangrijkste energiepunt is de openbare verlichting.

Grootverbruiker van energie binnen Rijkswaterstaat is de openbare verlichting, goed voor veertig procent van het totale elektrische energieverbruik. Besparen kan volgens Jobse onder meer met een goed wegontwerp. 'Het vereiste lichtniveau hangt af van talloze factoren, zoals de breedte van de weg, het aantal voertuigbewegingen en hoe de weg in het landschap ligt.' Binnen de sector constateert Jobse een gebrek aan energiekennis. 'Vandaar dat we onlangs de energiescan en energiekenngetallen hebben laten ontwikkelen. Beheerders en ontwerpers kunnen daarmee berekenen of hun object veel of weinig energie verbruikt. Er zijn momenteel kengetallen beschikbaar voor onder meer openbare verlichting, bemande bedieningsgebouwen, rioleringspompen en rioolgemalen.' Kennis ontbreekt ook op andere terreinen. Zo kwam Jobse erachter dat de verlichtingsnormen nooit zijn aangepast aan de nieuwe asfaltsoorten, zoals ZOAB. 'We zijn momenteel bezig om de reflectie van het asfalt opnieuw te bepalen. De eerste metingen geven aan dat we bij ZOAB wellicht kunnen volstaan met de helft van het lichtniveau.'

Steeds beter

Ook al gaat het traag, toch merkt Jobse dat een goede openbare verlichting steeds meer aandacht krijgt. 'Ieder object dat we bouwen is zuiniger dan de vorige.' Verheugd is hij bijvoorbeeld over de aanpak bij de A73, die momenteel in Limburg wordt aangelegd. 'Daar draait de projectleider de beredenering om. Deze zegt: het liefst wil ik geen verlichting, bewijs eerst maar dat het nodig is. Dan ontstaat een prikkelend spel. Met als gevolg dat ontwerpers komen met innovatieve ideeën als spiegelverlichting om de entree van de tunnels te verlichten met daglicht.'

Ook natuur ondervindt hinder

Dat grutto's, planten en herten geen enquêtes kunnen invullen, betekent niet dat ze in dit onderzoek geen stem krijgen. Teveel licht veroorzaakt namelijk niet alleen hinder en ergernis bij mensen, maar schaadt ook de natuur. Uit steeds meer onderzoek blijkt dat kunstlicht de natuur verstoort. De helft van alle dieren is 's nachts actief, en sommige soorten blijken dan erg gevoelig voor verlichting. Neem de vele insecten die worden aangetrokken door lampen. Deze onnatuurlijke situatie kan leiden tot uitputting. Sommige onderzoekers wijten de sterke afname van bepaalde soorten dan ook puur aan alle overmatige kunstverlichting. Een overdaad aan licht ontregelt de biologische klok, met alle gevolgen van dien. Bomen bij een felle lichtbron verliezen in de winter hun bladeren niet meer. Herten laten opeens meerdere malen per jaar een gewei aangroeien. Roodborsten blijven ook 's nachts zingen onder lichtmasten. En trekvogels raken in de war. Zo telden vogelbeschermers bij één verlicht kantoorgebouw in Chicago in veertien jaar 20.697 dode vogels. Ook onze grutto raakt door wegverlichting van slag, zo blijkt uit onderzoek.

'Lichthinder hoort op de agenda'

Op de hamvraag voor het onderzoek 'Is lichtvervuiling eigenlijk wel een probleem?' antwoordt Lucie Gelderblom, directeur van de Milieufederatie Groningen, volmondig ja. 'Dat blijkt immers uit de reacties.'

Het aantal van 233 respondenten geeft volgens Gelderblom aan dat het thema leeft onder de Groningers. Naast de eigen achterban – waar de vragenlijst onder is verspreid – stroomden vooral na de publicatie van de enquête in een weekkrant in de Stad de reacties binnen. 'En dat terwijl het anders zoveel moeite kost om mensen op de been te krijgen', vertelt Gelderblom. Minder enthousiast is ze over de gemeenteambtenaren. 'Ondanks herhaaldelijke verzoeken – ze mochten de antwoorden zelfs telefonisch doorgeven – reageerde uiteindelijk slechts de helft. Blijkbaar leeft het onderwerp lichthinder nog niet zo binnen de gemeenten.'

Kaart het aan

Dat er draagvlak is om de Groninger duisternis te behouden, staat volgens Gelderblom door het onderzoek buiten kijf. Ze hoopt dan ook dat lichthinder een plaats krijgt op de agenda's van overheden, bedrijven en burgers. 'Daar waar kansen liggen, moeten die gegrepen worden. Bij vervanging van openbare verlichting bijvoorbeeld. Daarom geeft de Milieufederatie Groningen ook samen met de Friese Milieufederatie en de Milieufederatie Drenthe een brochure uit met technische informatie en tips.' Gemeenten adviseert ze om te kiezen voor een meer bewuste aanpak. 'Nu is verlichting verspreid over verschillende afdelingen en diensten. Een goed beleid vraagt om een geïntegreerde aanpak. Er kan zoveel: technisch - bijvoorbeeld met bewegingsmelders en dimlichten – maar ook met voorschriften aan bedrijven, waarin dingen als lichtreclame en verlichtingstijden zijn geregeld.' Niet alleen gemeenten, ook burgers kunnen volgens Gelderblom een steentje bijdragen. 'Kaart lichthinder aan bij de gemeente', raadt ze aan. 'Wat namelijk opvalt is dat veel mensen zich ergeren, terwijl gemeenten aangeven dat ze nooit klachten ontvangen. Daarnaast kan een burger ook zijn eigen lichthinder aanpakken. Neem bijvoorbeeld alle onnodige tuinverlichting of de uitbundige versieringen rond kerstmis.'

Laat het donker donker

Het onderzoek is uitgevoerd in het kader van het project 'Laat het donker donker', dat samen met Stichting Natuur en Milieu en de andere milieufederaties in 2004 en 2005 wordt uitgevoerd. De milieuorganisaties zien duisternis als belangrijke oerqualiteit van het landelijk gebied, net als stilte en ruimte. Het project bestaat in 2005 uit verschillende onderdelen, waaronder het uitbrengen van een brochure met vooral technische informatie, het organiseren van een workshop Openbare Verlichting en de organisatie van de 'Nacht van de Nacht'.

Voor meer informatie: www.mfgroningen.nl en www.laathetdonkerdonker.nl.